

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА – ОДНЕ ІЗ ДЖЕРЕЛ ДОКАЗИВ

І. П. Осипенко, ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя Чернігівського національного технологічного університету

На сьогоднішній день роль судової експертизи набуває все більш важливого значення. Цьому сприяють дві обставини: передусім сама природа експертизи, як джерела отримання достовірної, об'єктивної інформації про факти, а також те, що судова експертиза постійно удосконалюється, залучаючи собі в допомогу новітні досягнення науково-технічного прогресу. Здійснюється це двоюко. Передусім за рахунок використання нових, більш довершених методів збільшуються можливості дослідження традиційних об'єктів з метою отримання додаткової інформації. І, по-друге, стає можливим дослідити нові, раніше недоступні об'єкти.

Поняття судової експертизи закріплено на законодавчому рівні, а саме у ст. 1 Закону України «Про судову експертизу». Отже згідно закону судова експертиза - це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства. [1].

Судову експертизу в криміналістичній літературі прийнято розглядати як форму застосування спеціальних знань при розслідуванні злочинів або як процесуальну слідчу дію, для проведення якої необхідні наукові, технічні та інші спеціальні знання. Відтак експертиза – це дослідження для вирішення питань, що вимагають спеціальних знань, відсутніх у слідчого і суду. [2. с. 398].

Згідно з ч.1 ст. 101 КПК України висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обгрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. [3]

Дослідження експерта – творчий процес, у якому проявляються знання досягнень та методів різних наук, діалектико-матеріалістичні теорії пізнання, володіння сучасними вискооефективними методами дослідження, вміння експерта, а також його особистий досвід [4. с. 92].

Експерт формулює свій висновок впевнившись в тому, що цей висновок є правильним і співвідноситься з реальними обставинами та даними науки. Якщо ж таке переконання відсутнє, то експерт не може та не повинен давати висновок у категоричній формі – він повідомляє слідчому і суду своє обгрунтоване припущення чи вказує на причини неможливості вирішення питання по суті [5. с. 240].

Слідчо-судова практика також може розглядатися як критерій істинності висновків експертів. Висновок експерта про факт перевіряється на основі та у зв'язку з іншими доказами, з системою фактичних даних по справі. Обставини конкретної справи не являються єдиним критерієм істинності висновку експерта. Так, встановлений експертом факт може суперечити відомим слідчому та суду фактичним даним. Протиірччя, неузгодженість висновку з іншими доказами не завжди розглядаються як підстава для ствердження, що висновки експерта є хибними: можлива недостовірність, невідповідність дійсності окремих обставин, встановлених по справі. В таких випадках слідчий, суд продовжують збирання та дослідження доказів, в тому числі шляхом проведення додаткової чи повторної експертизи. Отримані нові докази та встановлена ними сукупність фактів та обставин дозволяють перевірити істинність раніше зібраних доказів, та не виключено, що буде підтверджено відповідність дійсності першочергово встановленого експертом факту [4. с. 121].

Висновок експерта має бути всебічно вивчений слідчим і судом з метою встановлення його достовірності як джерела доказів у конкретній справі. Достовірність висновку - це повна відповідність описаних у ньому досліджень і зроблених на їх основі висновків фактам дійсності [2. с. 478].

Під час процесуального доказування достовірність висновку визначається не тільки перевіркою зазначених вище його сторін, й з'ясуванням відповідності висновків обставинам справи, які не викликають сумніву в слідчого й суду. Встановлення відповідності висновків експерта іншим доказам у справі є необхідним етапом оцінки кожного його висновку.

Водночас, слідча, судова і експертна практика свідчать про наявність помилок при проведенні експертних досліджень, зумовлених як порушенням цих гарантій слідчими, суддями, експертами, так і наявністю низки питань, що потребують правового вдосконалення

Існують як об'єктивні, так і суб'єктивні умови виникнення нормативно-правових помилок, до яких належать проблеми та недоліки процесуального (правового) характеру. Звідси випливає, що подолання зазначених помилок може здійснюватися, насамперед, шляхом правового вдосконалення відповідних нормативних актів, які регламентують проведення судових експертиз. Усунення недоліків суб'єктивного характеру навряд чи може обійтися без методичних заходів, спрямованих, зокрема, на вдосконалення кваліфікації експертів, слідчих, суддів, недостатність котрої, як правило, і обумовлює порушення процесуальних вимог при призначенні та проведенні судових експертиз [6. с. 65].

Найпоширенішою нормативно-правовою помилкою є вихід експерта за межі повноважень наданих йому законом. Перевищення експертом повноважень може полягати як у колі питань, що вирішуються, так і у методиці дослідження. Так, вже відомо, що встановлення у ході експертизи вини особи, мотиву, умислу злочину є питаннями правового характеру і означає втручання у компетенцію слідчого. Однак практика свідчить про інше.

У деяких випадках експерти виходять за межі своєї компетенції за "допомогою" слідчого. Відповідаючи на питання, які містять оціночні поняття, вони втручаються у компетенцію слідчого і дають правову, юридичну оцінку фактам. [6.с. 67].

Джерелом нормативно-правових помилок судового експерта можуть бути як умисні, так і неумисні неправильні дії або бездіяльність осіб, котрі призначають експертизу. Безумовно, як уже зазначалося,

помилковим висновок вважатиметься тільки у разі неможливості експертом встановити факт неправильності їх дій.

В результаті узагальнення експертної практики з'ясовано, що для різних видів експертиз характерні загальні недоліки процесуального характеру: неправильне формулювання питань, у тому числі правового характеру; незадовільна підготовка порівняльного матеріалу; відсутність у постановках про призначення експертизи необхідних для дослідження відомостей; невірне визначення вихідних даних; неправильне упакування речових доказів і поводження з ними тощо. Всі ці недоліки — результат недостатньої правової регламентації діяльності, пов'язаної з призначенням та проведенням судових експертиз; неналежної підготовки слідчих, судових, експертних кадрів; відсутності сучасної інформації щодо можливостей судових експертиз тощо.

Якщо виявлено суперечності між висновками та іншими доказами, то необхідно вивчити взаємопов'язані матеріали справи та з'ясувати, чи є їх розбіжність наслідком необґрунтованих (помилкових) висновків експерта або недостовірності доказів, які їм суперечать. У тих випадках, коли причиною суперечності є сам висновок експерта, слідчий або суд має право призначити відповідно додаткову (при неповному або недостатньо виразному висновку) чи повторну експертизу, якщо висновки експерта суперечать обставинам справи або встановлені нові дані, які можуть вплинути на висновки експерта, а також при суттєвих процесуальних порушеннях, що були допущені під час призначення та проведення експертизи.

Велике значення для оцінки висновку експерта має проведення повторної експертизи

Правові гарантії правильності висновку судового експерта, порядок виконання судових експертиз, вимог, що пред'являється до висновку судового експерта, його прав та обов'язків, основного змісту висновку, визначені у ст. 4 Закону України «Про судову експертизу», та інших нормативно правових актів, що є важливими правовими гарантіями якості таких експертиз.

Висновок експерта є одним з джерел доказів, передбачених процесуальним законодавством, і, не маючи наперед встановленої сили, підлягає обов'язковій оцінці суб'єктами доказування. Метою оцінки є встановлення можливості використання даного висновку як джерела фактів, на яких ґрунтується вирішення справи по суті, і водночас самих цих фактів як доказів [7. с. 376]

Відповідно до положень ст. 84 КПК України висновок експерта є джерелом доказів у кримінальному провадженні, адже судова експертиза оперує науковими критеріями та є результатом проведення спеціальних досліджень, які виходять за межі повсякденних знань, не робить її привілейованим доказом. Слідча та судова практика знала багато випадків, коли критична оцінка у висновку експерта з урахуванням інших зібраних доказів давала змогу виявити допущенні помилки і, у результаті, успішно завершити розслідування. [8, с.16].

Не можна розглядати відокремлено висновок експерта від інших доказів, він визначається тільки в контексті конкретної справи та зібраних у ній інших фактичних даних. [9. с. 122]

Висновок експерта як джерело доказів не має переваги перед іншими доказами, не є обов'язковими і підлягає критичному оцінюванню з боку особи у провадженні якої перебуває справа, адже він, як будь-який інший доказ, повинен ретельно, всебічно перевірятися й оцінюватися. Висновок експерта, як і будь-який доказ, може виявитись сумнівним або невірним, оскільки експерту можуть бути надані недостовірні вихідні дані або підроблені об'єкти, він може застосувати неналежну методичку і навіть допустити помилку. Крім того, на жаль, не можна виключати ймовірності завідомо неправдивого висновку.

Тому оцінювання висновку експерта - досить складна процедура. Зокрема, під час цієї процедури, слідчому або суду необхідно також оцінити висновок експерта з точки зору його повноти та наукової обґрунтованості. [10. с. 120]

Належний рівень експертного забезпечення і правосуддя в Україні неможливий без розвитку теоретичних основ судової експертизи, розроблення нових та вдосконалення існуючих методик експертних досліджень з метою впровадження результатів наукових робіт в експертну практику.

Аналіз нормативно-правових (процесуальних) помилок показав, що шляхи їх подолання повинні бути спрямовані на усунення умов, які спричиняють їх виникнення, а тому мають включати комплекс заходів не тільки стосовно вдосконалення правових основ, які регулюють діяльність слідчих та експертів, пов'язану із призначенням і проведенням судових експертиз, а й методологічні та організаційні засади.

Висновок судової експертизи є одним із процесуальних джерел доказів, а фактичні дані, взяті з нього, підлягають дослідженню так само, як і решта здобутих іншим шляхом доказів. Проте, судова експертиза відрізняється своїм високим науковим авторитетом та, загальним правилом, повинна виключати суб'єктивізм отриманої, в результаті її проведення, доказової інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про судову експертизу» від 25. 02. 1994р. / ВВР/, 1994 р. № 28, ст. 232.
2. Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) Підручник. – К.: Кондор, - 2005. – 588с.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України : наук. – практ. коментар у 2т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова – Х. : Право, 2012. - 768с.
4. Шляхов А.Р. Судебная экспертиза: организация и проведение. М.; Юрид. лит., - 1979 – 168с.
5. Михайлов В.А., Дубягин Ю.П. Назначение и производство судебной экспертизы в стадии предварительного расследования: учебное пособие. – Волгоград: - ВСШ МВД РФ. – 1991. – 260с.
6. Абрамова В. Передумови та шляхи подолання нормативно-правових (процесуальних помилок у діяльності судового експерта // Право України. – 2007. – № 7. - С.65-69.
7. Гончаренко В.Г. Экспертизы у судебной практике - К.: Юрінком Інтер,- 2004. – 388с.

8. Курдюков В. В. Деякі питання обов'язкового проведення експертизи в контексті реформування кримінального судочинства України / Адвокат // № 7 (142). – с. 15 – 18.
9. Моїсєєв О. Експертна ініціатива та доказове значення експертизи. // Підприємство, господарство і право - 2012 - №13 - с. 121-124.
10. Ткаченко Н.М. Актуальні питання науково методичного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні. //Теорія та практика судової експертизи і криміналістики.. – 2012 - випуск 12 - с. 120-126.